

УДК 332.3

Бухальська Т. В., к.т.н., старший викладач, Міщук З. Д., студентка 5 курсу ННІАЗ (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне)

ОРГАНІЗАЦІЯ ТЕРИТОРІЇ ШАЦЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКУ У МЕЖАХ ЗОНИ СТАЦІОНАРНОЇ РЕКРЕАЦІЇ ТА ГОСПОДАРСЬКОЇ ЗОНИ

Розроблено комплекс заходів із організації території Шацького національного природного парку у межах зони стаціонарної рекреації та господарської зони для забезпечення раціонального та ефективного використання сільськогосподарських земель та сталого розвитку природоохоронного землекористування.

Ключові слова: *землі природно-заповідного фонду, еколого-ландшафтне зонування, режим землекористування, сталий розвиток.*

У контексті світової парадигми природокористування, питання збереження генофонду рослинного і тваринного світу, типових та рідкісних ландшафтів, підтримання екологічної рівноваги набуває особливого значення. Формування мережі природно-заповідних територій дозволяє вирішити ряд проблем у сфері охорони навколишнього природного середовища [1].

У ході збільшення кількості об'єктів природно-заповідного фонду стають актуальними завдання ефективності використання земель різних категорій у їх межах з дотриманням природоохоронного режиму. Особливої уваги вимагають питання ефективного використання земель сільськогосподарського призначення, що потрапляють у межі природно-заповідних територій.

Питання використання та управління землями природно-заповідного фонду у вітчизняних наукових публікаціях досліджена не достатньо. Деякі аспекти організації та раціонального використання природоохоронних земель розглядалися такими вченими, як В. В. Горлачук, Д. С. Добряк, Я. В. Коваль, Л. Г. Мельник, В. І. Павлов, А. Я. Сохнич, А. М. Третяк, Ю. Ю. Туниця, М. А. Хвесик та рядом інших. Проблеми вивчення ландшафтів та організації територій на їх основі висвітлено у працях А. Г. Ісаченка [2], В. М. Чупахіна, М. В. Андріїшина [3]. Дослідження питань продуктивності та екологі-

чної стійкості осушуваних земель наведено у праці В. С. Мошинського [4].

При організації територій об'єктів природно-заповідного фонду не вирішеними проблемами залишаються особливості використання земель різних категорій з дотриманням природоохоронного режиму. Для вирішення поставлених завдань обґрунтування та прийняття рішень щодо організації та раціонального використання земель у межах об'єкта природно-заповідного фонду було запропоновано проведення просторового аналізу території з врахуванням структур природних ландшафтів та інших просторових властивостей земель.

Метою дослідження є організація території зони стаціонарної рекреації та господарської зони Шацького національного природного парку для забезпечення раціонального та ефективного використання сільськогосподарських земель та сталого розвитку природоохоронного землекористування.

Шацький національний природний парк створений постановою Ради Міністрів Української РСР від 28.12.1983 № 533, з метою збереження, відтворення та раціонального використання унікальних поліських природних комплексів Шацького поозер'я, які мають особливу природоохоронну, оздоровчу, історико-культурну, наукову, еколого-освітню та естетичну цінність, посилення охорони водно-болотних угідь міжнародного значення і сприяння розвитку міжнародного співробітництва у галузі збереження біологічного та ландшафтного різноманіття.

На території природного парку, площею 48996,6 га, з урахуванням природоохоронної, оздоровчої, наукової, рекреаційної, історико-культурної та інших цінностей природних комплексів та об'єктів, їхніх особливостей встановлюється диференційований режим щодо їхньої охорони, відтворення та використання згідно з функціональним зонуванням:

- заповідна зона – призначена для охорони та відновлення найбільш цінних природних комплексів. У цій зоні, загальною площею 4804,9 га забороняється будь-яка господарська, рекреаційна та інша діяльність, що суперечить її цільовому призначенню;

- зона регульованої рекреації складає 12325,0 га, вона призначена для короткострокового відпочинку та оздоровлення населення. На її території дозволяється влаштування та відповідне обладнання туристських маршрутів і екологічних стежок;

- зона стаціонарної рекреації, що займає 1282,7 га призначена для розміщення готелів, мотелів, кемпінгів, інших об'єктів обслуговування відвідувачів парку, тут забороняється будь-яка господарська діяль-

ність, що не пов'язана з цільовим призначенням цієї функціональної зони або може шкідливо вплинути на стан природних комплексів та об'єктів заповідної зони і зони регульованої рекреації.

У зоні стаціонарної рекреації на спеціально виділених ділянках дозволяється любительське і спортивне рибальство, утилітарна рекреація (збирання грибів, ягід, фотомисливство тощо) під наглядом відповідних служб Шацького НПП. В основі формування Шацької рекреаційної території лежить унікальне поєднання високобонітетних, фітонцидних лісів, мальовничих озер, лікувального клімату, сприятливого екологічного фону, родовищ мінеральних вод, лікувальних грязей, лікарських рослин [5].

- господарська зона включає 30584,0 га земель сільськогосподарських підприємств, держлісгоспу та інших землекористувачів.

У її межах проводиться господарська діяльність, спрямована на виконання покладених на парк завдань, знаходяться населені пункти, об'єкти комунального призначення парку, а також землі інших землевласників та землекористувачів, включені до складу парку, на яких господарська та інша діяльність здійснюється з додержанням вимог та обмежень, щодо охорони навколишнього середовища [5].

Використання рекреаційних ресурсів та здійснення господарської діяльності на території Шацького національного природного парку потрібно узгоджувати із природоохоронними заходами, які б сприяли збереженню і відновленню екосистем. Тому запропоновано провести еколого-ландшафтне зонування території, яке здійснюється на основі позиційно-динамічного підходу. З метою реалізації запропонованого підходу було розроблено цифрову модель території Шацького національного природного парку. Для її побудови було використано наявні планово-картографічні матеріали, проведено їх актуалізацію за допомогою Публічної кадастрової карти України [6]. Надалі для вирішення поставленого завдання було просторово визначено фактори, що впливають на районування території.

Групування земельних ділянок у територіальні одиниці на основі позиційно-динамічного підходу ґрунтується на відношенні до ландшафтних рубежів, вздовж яких змінюється інтенсивність та напрямок горизонтальних речовинно-енергетичних площинних потоків [2]. На основі виявлених закономірностей внутрішнього розчленування ландшафту, характеру взаємозв'язків його морфологічних частин, оцінювання процесів деградації земель притаманних для даної території, а також вивчення ґрунтового покриву території, забруднення земель та відповідний характер їх використання [4] виділено агроландшафтні

екологічно однорідні зони. Земельні елементи виділяються шляхом пошуку однорідних за просторовими властивостями ділянок, що обмежуються каркасними лініями динаміки ландшафту. Такими лініями є всі каркасні лінії рельєфу, межі між ґрунтами з різною протиерозійною стійкістю, межі між фітоценозами, що мають різну ґрунтозахисну здатність, деякі антропогенні лінійні елементи, вздовж яких змінюються параметри стоку (дороги, канали, лісосмуги) [3].

Внаслідок картографічного моделювання було визначено однорідні земельні елементи, які було об'єднано у зони за критерієм оптимального використання. Результатом дослідження стало поділ території природного парку на зони з однаковим режимом землекористування, що відображено на рисунку 1. Класифікація земельних елементів за типами землекористування, виділених на території Шацького національного природного парку, а також розроблені напрями та рекомендації щодо їх використання та охорони наведені у таблиці 1.

На основі аналізу виділених земельних елементів у межах агроландшафтного землекористування було запропоновано наступні заходи щодо організації використання сільськогосподарських угідь.

На ділянках ріллі розташованих на дернових ґрунтах рекомендується застосування польових зернопросапних сівозмін, у якій посіви зернових культур чергуються з посівами просапних культур та займають половину і більше площі ріллі. Також рекомендовано використання двох кормових сівозмін: трав'янопросапної та зернотрав'яної. Трав'янопросапну сівозміну необхідно застосовувати в основному на меліорованих землях та лучних ґрунтах, з наявними на території осушувальними каналами. Зернотрав'яну рекомендовано використовувати на торфових ґрунтах.

З метою створення сприятливого режиму водних об'єктів у зоні стаціонарної рекреації, попередження їх забруднення, засмічення, вичерпання, а також забезпечення дотримання режиму їх використання, навколо озер встановлено прибережно-захисні смуги. Розмір смуги становить 100 метрів для всіх озер розташованих на території парку. У результаті аналізу використання земель, що потрапляють у межі прибережно-захисних смуг на території Шацького національного природного парку запропоновано залужити 415,74 га ріллі та вивести з сільськогосподарського обігу шляхом заліснення 70,89 га ріллі. Навколо режимоутворювальних об'єктів, які є джерелом виділення шкідливих речовин, запахів та інших шкідливих впливів на навколишнє середовище, розташованих на території парку у господарській зоні, встановлено санітарно-захисні зони, розміри яких визначені у відповідності до ДБН 360-92** [7].

Таблиця 1

Класифікація земельних елементів та режим їх землекористування

Тип землекористування	Опис типу земельних елементів	Фактичне використання	Режим землекористування	Площа, га	
1	2	3	4	5	
Агрландшафтне	Моренно-зандрова рівнина на дерново-опідзолених глейових ґрунтах з польовою рослинністю	Землі сільськогосподарського призначення (рілля)	А1 - Землі орнопридатні, рекомендовано використовувати для розміщення польових зернопросапних сівозмін та вирощування культур за інтенсивними технологіями	4479,31	
	Терасова рівнина на дерново-підзолистих глейових ґрунтах з польовою рослинністю			4274,84	
	Моренно-зандрова рівнина на дерново-опідзолених ґрунтах з польовою рослинністю			493,83	
	Моренно-зандрова рівнина на торфових ґрунтах з польовою вологолюбною рослинністю		Землі сільськогосподарського призначення (сіножаті)	А2 - Землі орнопридатні, рекомендовано використовувати для розміщення кормових сівозмін та вирощування культур суцільного посіву і багаторічних трав	4557,10
	Моренно-зандрова рівнина на торфових ґрунтах з польовою та лучною рослинністю				182,14
	Моренно-зандрова рівнина на лучних ґрунтах з польовою рослинністю				862,53
	Моренно-зандрова рівнина на болотних ґрунтах з вологолюбною польовою рослинністю				416,32
	Терасова рівнина на дерново-підзолистих ґрунтах з лучним різнотрав'ям	Землі сільськогосподарського призначення (сіножаті)	А4 - Землі сіножатно-пасовищного використання, рекомендовано до інтенсивного використання та підлягають докорінному поліпшенню з прискореним залуженням травосумішами багаторічних трав, що забезпечує відновлення природного травостою	81,93	
	Моренно-зандрова рівнина на дерново-опідзолених ґрунтах з лучним різнотрав'ям			121,29	
	Моренно-зандрова рівнина на лучних ґрунтах з лучним різнотрав'ям			253,71	
	Моренно-зандрова рівнина на дерново-опідзолених глейових ґрунтах з лучним різнотрав'ям			231,85	
					19473,81

продовження табл. 1

1	2	3	4	5
Агрolandшафтне	Моренно-зандрова рівнина на дерново-опідзолених глейових ґрунтах з вологолюбною трав'яною рослинністю	Землі сільськогосподарського призначення (сіножаті)	А5 - Землі сіножатно-пасовищного використання, рекомендовано проведення поверхневого поліпшення різними агротехнічними заходами: очищенням лук від чагарників, купин, поліпшенням і регулюванням водного режиму шляхом осушення, боротьбою з бур'янами, внесенням макро- і мікродобрив.	1467,17
	Моренно-зандрова рівнина на лучних ґрунтах з вологолюбною трав'яною рослинністю			466,53
	Терасова рівнина на дерново-підзолистих глейових ґрунтах з вологолюбною трав'яною рослинністю			90,89
	Моренно-зандрова рівнина на дерново-опідзолених ґрунтах з вологолюбною трав'яною рослинністю			19,54
	Моренно-зандрова рівнина на торфових ґрунтах з вологолюбною трав'яною рослинністю			1423,69
	Моренно-зандрова рівнина на болотних ґрунтах з лучним різнотрав'ям		А6 - Землі підлягають сіножатно-пасовищному використанню із застосуванням орган.-господар. заходів, дотримуючись ротації пасовищезміни, оптимального навантаження тваринами або використання їх тільки у складі сінокосозмін	37,27
	Моренно-зандрова рівнина на торфових ґрунтах з багаторічною рослинністю	Землі сільськогосподарського призначення (фруктові сади)	А7 - Землі придатні для багаторічних насаджень при прямолінійному їх розміщенні. Розширення площ рекомендується здійснювати відповідно до перспективного запланованого розвитку господарства з урахуванням розвитку цих галузей	4,69
	Терасова рівнина на дерново-підзолистих глейових ґрунтах з багаторічною рослинністю			9,50
				19473,81

продовження табл. 1

1	2	3	4	5	
Середовищестабілізуюче	Моренно-зандрова рівнина на торфових ґрунтах з вологолюбною трав'яною рослинністю	Землі водного фонду (сіножат)	C1 - Землі придатні під сінокошіння, потребують поверхневого поліпшення та дотримання режиму землекористування у межах водоохоронних зон	2334,37	27011,43
	Моренно-зандрова рівнина на дерново-підзолистих глейових ґрунтах з чагарниковою рослинністю	Землі лісгосподарського призначення (чагарники)	C2 - Землі рекомендується використовувати для створення безперервних зелених коридорів та забезпечення дотриманням природоохоронних вимог	4,44	
	Моренно-зандрова рівнина на дерново-опідзолених ґрунтах з чагарниковою рослинністю			2,72	
	Рівнинні ділянки земної поверхні на лучних ґрунтах з лісовою рослинністю	Землі лісгосподарського призначення (ліс)	C3 - Землі придатні для використання у лісовому господарстві, а також з рекреаційною, оздоровчою метою з дотриманням природоохоронних вимог	213,63	
	Рівнинні ділянки земної поверхні з лісовою та болотною рослинністю			5011,93	
	Рівнинні ділянки земної поверхні з лісовою рослинністю			11990,71	
Земельні ділянки під природними водоймищами	Землі водного фонду (озера)	C4 - Землі придатні для рекреаційного та оздоровчого використання з встановленням водоохоронних зон та прибережно-захисних смуг	7365,16		
Урбанізоване	Земельні ділянки з антропогенним рельєфом та площинними елементами забудови	Землі житлової та громадської забудови (забуловані землі)	U1 - Землі придатні для територіального розвитку населених пунктів. Рекомендується дотримання екологічних вимог при проектуванні та будівництві об'єктів, а також встановлення та організація санітарно-захисних зон з розвитком зелених насаджень спеціального призначення	1389,84	2511,36

продовження табл. 1

1	2	3	4	5
Урбанізоване	Земельні ділянки з антропогенним рельєфом та площинними елементами забудови, що пов'язані з господарською діяльністю	Землі сільсько-господарського призначення (госп. цільові)	У2 - Землі придатні для територіального розвитку господарських об'єктів. Рекомендується встановлення та організація санітарно-захисних зон з розвитком зелених насаджень спеціального призначення	311,26
	Земельні ділянки з антропогенним рельєфом та площинними елементами забудови, що пов'язані з рекреаційною та оздоровчою діяльністю	Землі оздоровчого та рекреаційного призначення	У3 - Землі придатні для розміщення об'єктів загальнооздоровчого відпочинку	113,1
	Лінійно-шосейні елементи з антропогенним рельєфом (під дорогами)	Землі транспорту	У4 - Землі придатні для територіального розвитку транспортних об'єктів. Рекомендується встановлення та організація санітарно-захисних зон з розвитком зелених насаджень спеціального призначення	585,82
	Земельні ділянки під штучними водотоками (канали)	Землі водного фонду (канали)	У5 - Землі використовуються для будівництва та експлуатації осушувальних меліоративних систем	111,13
Всього земель у межах плану:				48996,60

2511,36

У межах території, що входить до зони стаціонарної рекреації та господарської зони забороняється будь-яка діяльність, яка призводить або може призвести до погіршення стану навколишнього природного середовища та зниження рекреаційної цінності території Шацького національного природного парку.

На території Шацького національного природного парку з урахуванням її особливостей встановлений диференційований режим щодо охорони, відтворення та використання земельних ресурсів згідно з фу-

нкціональним зонуванням. Запропоновано комплекс організаційно-господарських, агротехнічних та лісомеліоративних заходів для забезпечення раціонального використання земель, відтворення і підвищення родючості ґрунтів, захисту земель від деградаційних процесів та негативного впливу об'єктів промисловості та населених пунктів.

Теоретичне значення дослідження полягає в одержанні нових наукових результатів і положень щодо організації різних категорій земель у межах природоохоронних територій, сталого розвитку землекористування об'єктів природно-заповідного фонду через процеси просторового аналізу з врахування структур природних ландшафтів.

Практичне значення отриманого результату полягає у розробці конкретних заходів для просторового визначення земельних ділянок у межах зони стаціонарної рекреації та господарської зони Шацького національного природного парку. Реалізація запропонованих рекомендацій сприятиме раціональному та ефективному використанню сільськогосподарських земель, збереженню та відновленню екосистем та дотримання природоохоронного режиму у межах цих зон.

1. Харачко М. Природно-заповідний фонд як основа формування екологічної мережі / М. Харачко // Вісник Львівського національного аграрного університету : економіка АПК. – Львів : Львів. нац. аграр. ун-т, 2014. – № 21(2). – С. 121–127. 2. Исаченко А. Г. Ландшафтоведение и физико-географическое районирование / А. Г. Исаченко – М. : Высшая школа, 1991. 3. Чупахин В. М., Андришин М. В. Ландшафты и землеустройство / В. М. Чупахин, М. В. Андришин. – М. : Агропромиздат, 1989. 4. Мошинський В. С. Методи управління продуктивністю та екологічною стійкістю осушуваних земель: моногр. / В. С. Мошинський. – Рівне : НУВГП, 2005. – 340 с. 5. Положення про Шацький національний природний парк: затв. наказом Міністерства екології та природних ресурсів України від 06.02.2002 № 54. 6. Публічна кадастрова карта України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.map.land.gov.ua/kadastrova-karta>. – Заголовок з екрану. 7. ДБН 360-92** Планування та забудова міських та сільських поселень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dbn.at.ua/load/1-1-0-175>. – Заголовок з екрану.

Рецензент: к.т.н., доцент Ліщинський А. Г. (НУВГП)

Bukhalska T. V., Candidate of Engineering, Senior Lecturer,
Michyk Z. D., Senior Student (National University of Water Management and Nature Resources Use, Rivne)

ORGANIZATION OF THE TERRITORY OF SHATSKY NATIONAL NATURAL PARK IN THE ZONE OF STATIONARY RECREATION AND SERVICE ZONE

In the article a set of measures of organization of the territory of Shatsky National Natural Park in the zone of stationary recreation and service zone to ensure the rational and efficient use of agricultural land and environmental sustainability of land use are proposed.

Keywords: land of natural reserve fund, ecological and landscape zoning, land use regime, sustainable development.

Бухальская Т. В., к.т.н., старший преподаватель, Мишук З. Д., студентка (Национальный университет водного хозяйства и природопользования, г. Ровно)

ОРГАНИЗАЦИЯ ТЕРРИТОРИИ ШАЦКОГО НАЦИОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКА В ПРЕДЕЛАХ ЗОНЫ СТАЦИОНАРНОЙ РЕКРЕАЦИИ И ХОЗЯЙСТВЕННОЙ ЗОНЫ

Разработан комплекс мероприятий по организации территории Шацкого национального природного парка в пределах зоны стационарной рекреации и хозяйственной зоны для обеспечения рационального и эффективного использования сельскохозяйственных земель и устойчивого развития природоохранного землепользования.

Ключевые слова: земли природно-заповедного фонда, ландшафтное зонирование, режим землепользования, устойчивое развитие.
